

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-343-9-16>

THE HISTORY OF PHILOSOPHY AS THE OBJECT OF PHILOSOPHICAL REFLECTION

ІСТОРИЯ ФІЛОСОФІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Pavlov V. L. Павлов В. Л.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Humanities
National University of Food Technologies*

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Національний університет харчових
технологій*

Pavlov Yu. V. Павлов Ю. В.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Philosophy and Methodology of Science
Taras Shevchenko Kyiv National University*

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії і методології
науки
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

Turchyn M. Ya. Турчин М. Я.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Philosophy, Bioethics and History of
Medicine
O. O. Bogomolets National Medical
University
Kyiv, Ukraine*

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, біоетики та
історії медицини
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Світ в цілому та всі його різноманітні прояви існують в умовах конкретного простору і часу. Статусом фізичної реальності завжди наділене сьогоднішнє, яке, з одного боку, постійно невловимо стає минулим (тобто історією), а з іншого – з необхідністю викликає до життя майбутнє. Означений зв'язок минулого, сьогоднішнього і майбутнього має статус одного з найважливіших законів об'єктивної дійсності. Даний зв'язок усвідомлюється всіма людьми, але його сприйняття кожним суб'єктом має виражений індивідуальний характер – від байдужої індиферентності до намагання всерйоз розібратись у діалектиці цих трьох вимірів часу та трансформацій у конкретних матеріальних і нематеріальних сферах, що відбуваються у плінні відповідних змін.

Те, що у літературі називають історією, – конкретне сьогоднішнє, яке стало минулим. І чим більший відрізок часу, що відділяє його від теперішності, тим більш віддаленою від сучасників є ця історія. Відповідно, тим складніше її розуміти і об'єктивно інтерпретувати, тим

більше в цій інтерпретації суб'єктивного. Одна справа дискутувати з питань, проблем, явищ, подій, процесів, які були актуальними ще зовсім недавно, і учасниками цих дискусій є їх сучасники, а зовсім інша – коли предмет дискусії з далекого минулого і давно немає в живих тих, хто був свідком його реального існування.

Філософія як форма духовно-практичного освоєння людиною світу має давню історію. Виникає в кінці VII – на початку VI ст. до н. е. і, зберігаючи свою специфіку та акумулюючи у власному змістовному і світоглядному просторі безмежну кількість різноманітних ідей, вчень, концепцій, теорій, шкіл, напрямів, функціонує як надзвичайно складне, поліфонічне утворення. І якщо ця складність є очевидною в контексті сьогодення, то в площині історії філософія, тим паче, – неосяжне поле для осмислення. Дана форма духовної культури бережливо ставиться до всього, що будь-коли виникло і функціонувало у її лоні – від геніальних ідей і вчень маститих мислителів до думок маловідомих теоретиків. Тут ніщо не зникає, свою оцінку отримує як головне, так і другорядне. Нерідко з глибин філософської свідомості на рівень сучасного критичного осмислення піднімаються ідеї і вчення, які давно не користувались популярністю, але в силу певних причин отримують нове звучання і стають актуальними. Рефлексія³ над власною історією, як і над своїм сьогоденням, – одна із сутнісних рис філософії.

Вона – невід'ємна складова функціонування практично всіх форм знання, але у філософії відіграє особливу роль. Пов'язано це передусім з тим, що філософія схильна до «самокопання» у власній проблематиці. Це дозволяє їй постійно тримати у полі власного зору величезний обсяг різноманітного матеріалу і робити так, щоб він «не покривався пилом», а був готовий до використання у теоретичних дискурсах, сприяв продукуванню нових ідей. Тут яскраво проявляють себе єдність історичного і логічного, змістовні паралелі, занурення у минуле, співвіднесення минулого і сучасного, відслідкування зв'язку між можливістю і дійсністю, необхідністю і випадковістю та ін. Якщо для науки на кожному конкретному етапі її розвитку принципово важливим є формулювання положень, які претендують на статус істини, і другорядне значення має все, що у процесуальному плані передувало цим формулюванням (тобто шлях до істини), то у філософії друге не менш

³ Рефлексія — особливий прояв мислинневої діяльності, пов'язаний з критичним аналізом базових і другорядних питань та проблем, що існують у змістовному полі конкретних форм знання. Це важливий інструмент творчого пошуку, який дозволяє піддавати сумніву усталені формулювання і висновки; заново осмислювати і переосмислювати відоме; шукати помилки там, де їх, ніби, і не повинно бути; проводити водорозділ між відносною і абсолютною істиною; бачити актуальне у другорядному.

значиме, ніж перше. На відміну від науки, яка продукує знання, що вирізняється однозначністю (є моністичним), філософія має виражений плюралістичний характер. Її формулювання і висновки позбавлені такої однозначності. Плюралізм ідей, думок, підходів – одна з важливих ознак філософського мислення. Тому філософія в цілому і така її складова як історія філософії – надзвичайно складна система, в якій довліє множинність, поліфонія, різноманіття. Тут надто ціниться оригінальне, неповторне, нове, інноваційне. При цьому, зрозуміло, в ній багато і того, що має узагальнюючий характер. Останнє яскраво представлене в конкретних філософських напрямих, течіях, школах, концепціях. Філософія – це єдність багатоманітного.

Виділю лише декілька аспектів філософської рефлексії над історією філософії:

1. Остання – скарбниця знань, що історично сформувались у площині осмислення проблеми «відношення ”людина – світ ”». Ці знання різні за змістом, рівнем аргументації, спрямуванням, формою подачі. Історично змінювалось розуміння як людини, так і світу. Починаючи з Сократа тема людини стає невід’ємною складовою філософії (навіть там і тоді, де вона спеціально не актуалізується). Скільки не пиши монографій, підручників, статей історико-філософського спрямування, все рівно людству, ні в його сьогоденні, ні в майбутньому, не вдається в повній мірі представити всю багатющу палітру філософських ідей і вчень. Але намагались робити це потрібно. Чим більше (глибше та ширше) буде відомо про різноманітні філософські пошуки, які більшою чи меншою мірою віддалені від сьогодення, тим багатшою стане філософська пам’ять людства.

Йдеться не про конкретних філософів та їх ідеї, а про величезний масив теоретичного матеріалу, який накопичений впродовж всієї історії функціонування цього прояву духовної культури, про філософію як цілісне утворення, яке, незважаючи на своє багатоманіття, зберігає свої якісні характеристики, було і залишається особливою формою осмислення світу і місця людини у ньому. Це ні на що не схожа форма духовної реальності, що вирізняється самобутністю, неповторністю і водночас плюралістичністю ідей, думок, підходів, формулювань і висновків. Вона цікава як сама по собі, так і в площині відмінності від науки, релігії, мистецтва, інших форм духовної культури.

2. Творцями даної реальності, її авторами є конкретні люди – професійні філософи і непрофесіонали, яких приваблює як сама філософія, так і процес філософування. Серед останніх представники науки, літератури, священики, мистецтвознавці та ін. Всі вони більшою чи меншою мірою зробили (хтось робить і тепер) власний внесок у скарбницю філософського знання. Тому один з аспектів рефлексії над історією філософії – аналіз змісту філософської творчості конкретних

мислителів. Зрозуміло, як і в інших сферах людської діяльності, тут є «зірки першої» величини і ті, хто творчо інтерпретує та розвиває ідеї своїх кумирів. Якщо імена і прізвища перших відомі світу (Сократ, Платон, Аристотель, Конфуцій, Фома Аквінський, М. Кузанський, Ф. Бекон, Р. Декарт, Г. Лейбніц, Дж. Берклі, Вольтер, Г. Сковорода, П. Гольбах, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс, Ф. Енгельс, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, Г. Гадамер, О. Конт, Б. Рассел, К. Поппер, Ю. Габермас та ін.), то основну масу «працівників філософської ниви» складають частково або й зовсім невідомі загалу дослідники. І це при тому, що багато з них зробили суттєвий внесок у розвиток філософської думки і справедливо заслуговують на увагу соціуму. Окрема увага тут має бути приділена тим вченим і педагогам, хто викладав і викладає філософію студентам.

Філософська творчість має виражений індивідуальний характер. Хоча у цій сфері також існують школи, гуртки, напрями, доля власне індивідуального тут домінує. Авторами філософських праць, за рідким винятком, є конкретні особистості. Навіть тоді, коли вони об'єднані в колективи (науково-дослідні інститути, лабораторії, кафедри у закладах освіти тощо), філософський пошук завжди несе на собі відбиток оригінальності особистості, яка його здійснює.

3. З моменту власного виникнення і до сьогоднішнього дня філософія апелює до т. з. вічних проблем і питань: буття, субстанція, матерія, свідомість, людина і її місце у світі, життя і смерть, можливість пізнання дійсності, добро і зло, природа і суспільство та ін. Тобто має місце постійна рефлексія над тим, що складає базову проблематику цієї форми духовно-практичного освоєння людиною світу. Як наслідок, у її змістовному полі історично сформувались конкретні розділи – онтологія, гносеологія, епістемологія, філософська антропологія, соціальна філософія, філософія історії та ін. Кожен з них має свою специфіку. Водночас вони внутрішньо взаємопов'язані між собою. Час від часу відбувається актуалізація питань, осмислення яких продукує появу нових складових у структурі філософського знання. Так, наприклад, сформувались свого часу труктуралізм, герменевтика, філософія культури, філософія освіти та ін. Має місце своєрідне коло, яке, з одного боку, вирізняється відносною стабільністю, а з іншого – здатне акумулювати в себе нові складові. Останній момент – значною мірою свідчення реакції філософії як на процеси, що відбуваються в ній самій, так і за її межами, в об'єктивній дійсності. В такий спосіб філософія осмислює те, що в кожний конкретний історичний момент заявляє про себе як важливе і значиме. Тобто рефлексія в площині історії філософії і її рефлексія над сучасністю взаємодоповнюють одна іншу.